

Veszélyes vizeken

Patrick Laviolette: *Extreme Landscapes of Leisure. Not a Hap-Hazardous Sport*. Farnham: Ashgate. 2011. 205 p.

1. Patrick Laviolette extrém/veszélyes sportokról írt néprajzi-antropológiai könyve alapvetően autoetnográfia (*autoethnography*), többterepűsége (*multi-sited*) és esettanulmányokra épül. A szerző tágan értelmezett kutatási területe a táj(kép) és anyagi kultúra kapcsolata, valamint a társadalom- és észleleti antropológia (*sensual anthropology*), mely ebben az írásában is hangsúlyosan jelen van. A Tallini Egyetem társadalom- és kulturális antropológia tanszékén tanító szerző számos konferencián adott elő és írt cikket a témában: a veszélyes sportok antropológiai vizsgálatáról, „borzongató” tájakról (*thrillscape*). Szintén 2011-ben jelent meg a Cornwall kulturális identitását vizsgáló könyve, mely alapvetően a területhez kötődő metaforák és – kulturálisan megalkotott – tájképek elemzésére épít (Laviolette 2011).
2. Az *Extreme Landscapes of Leisure* című könyvében Laviolette összefoglalja és új dimenzióba helyezi a korábban Cornwallon és Új-Zélandon végzett terepmunkáinak eredményeit. Új jelentéseket keresve a tájban számára terepet jelent egy sziklás tengerpart, egy kocsmái beszélgetés tudóstársával, egy kiállítás vagy egy stoppolás élménye is – a klasszikus értelemben vett részt vevő megfigyelésen és interjúzáson túl. Mivel a veszélyesnek mondott sportok szereplői, megfigyelői, a téma interpretálása és kutatása is sokféle irányt szabhat, ezért már könyve elején körvonalazza célkitűzését: „[...] ebben a munkában elsődleges szempontom, hogy felfedjem annak módját, ahogyan a vakmerő gyakorlatok olyan tevékenységekké válnak, melyek az individuális és társadalmi képzetek olyan új formáit teremtették meg, ahol egy másféle világ létrehozása lehetséges. Emiatt ez a könyv több olyan témát is felmutat, mely a kalandkeresés öröme, valamint az egyenlőségre törekvő társadalom és a környezetvédelem iránti morális felelősségvállalás közt fennálló kapcsolattal foglalkozik. Úgy vélem tehát, hogy a veszélyes gyakorlatok, ahogy azok a tájakhoz és helyekhez kötődő szervezetek, melyek ezekben a tevékenységekben részt vesznek, egzisztencialista módon a társadalom sematikus képzetéhez kötődnek. Ha egyetlen módon kellene leírnom könyvem fókuszpontját, az a testet öltött képzelet.” (xii. p.) A veszélyes tevékenységhez kötődő szereplők bevonása nem csupán esettanulmányok és reflexív leírások szintjén történik meg, az előszót az oxfordi Veszélyes Sportok Klubjának (*Dangerous Sports Klub*) egyik alapítója, David Kirke írta,¹ definiálva a félelem, a kockázat és az improvizáció fogalmát is.
3. A *Fearless Theorising* címen futó bevezető magasra teszi a mércét mind a szerző, mind az olvasó számára. A nagyon tág társadalomtudományos olvasat és időkeret sokfelé irányuló kalandozásra ad lehetőséget, melyet a szerző maximálisan kihasznál. A bevezetőben a félelemmel szorosán összefüggő tevékenységekkel (a könyv példái szerint a sziklaugrással, a szörfözéssel és a bungee jumpinggal) együtt járó testi/fizikai érzetek vizsgálatához, értelmezéséhez az egzisztencializmushoz kapcsolódó fenomenológia módszere mellett kötelezi el magát, számos érvet és ellenérvet sorakoztatva fel az egzisztencializmus és a fenomenológia mellett/ellen. Pédái és idézett szerzői zavarba ejtik az olvasót; a tágan értelmező és mégis az elméleti keretet megadó (időnként önmagába fordító) bevezető nehéz szöveg, tele nevekkal, fogalmakkal, elméletek rövid és velős (az olvasó alapvető társadalomtudományi háttértudására építő) leírásával. Mivel a képzelet/fantázia (*imagination*) kulcsfontosságú Laviolette megközelítésében, ezért ennek az antropológiai elméletekben alkalmazott értelmezését, a szerző általi használatát is megismerhetjük: „Azt gondolom, hogy a test, a táj(kép) és a veszély interakciója tapasztalati és egzisztenciális terület, ahonnan a képzelet/fantázia kibontakozhat és eredhet. [...] a képzelet azon a módon létezik, ahogyan a test találkozik a fizikai világgal. [...] Egy, az egzisztencializmusban gyökerező fenomenológiai pozícióból ez a könyv a testet öltött képzelet és a különféle borzongató

tájakon (*thrillscape*) létrejövő eufórikus kalandok közti kapcsolatot gondolja át.” (8. p.) Emellett saját magát – mint kutató antropológust – is elhelyezi a témában. Megismerhetjük például Eliasnak, Sennettnek, Urrynak, Bourdieu-nek és Maussnak a modernitás-szabadidő-veszélytestiség négyzögébe tartozó elméleteit s ezzel kapcsolatos fogalomhasználatát. Geertz mély játékból indulva a hazardjátékon át a veszélyes sportok népszerűségének okáig jutunk el: „A kockázatos sportokat nem feltétlenül a veszély alapján definiálhatjuk, bár a sebesülés rizikójának bizonyos szintje szükséges. Inkább egy tágabban értelmezett felforgató, ellenálló kulturális életstílus részeként. A jogi, polgári vagy morális kockázatok ugyanannyira meghatározóak, ha nem fontosabbak.” (14. p.) A fejezet zárásaként a Laviolette által alkalmazott etnográfiai/antropológiai metodikáról olvashatunk, vagyis a reflexivitásról, a többterepűségről és az autoetnográfiról. Úgy gondolja, hogy egy friss, újító szellemű megközelítés a sport és veszély antropológiájának megújítását jelentheti akár akadémiai szinten is.

4.

Az első fejezet, *Poetic Experience, Literary Encounters* rögtön lehetőséget ad arra, hogy a bevezetőben hangsúlyos szerephez jutó autoetnográfia olvashassunk: Patrick Laviolette elmeséli természettel, elhagyatottsággal és halálközelséggel kapcsolatos élményét – mely saját maga felelőtlenségének és egy halálesethez kötődő érzelmi felindultságának következménye. Messziről indulunk – a sokfelé ágazó, sűrű bevezető után lassan hömpölygő irodalmi vallomást olvasunk saját tapasztalatairól és egy különös utazásról. Mindez kiindulópont a vadon, valós és kulturális tájkép metaforikus értelmezéséhez. A szakirodalmi áttekintést követően a környezet-táj-ember kapcsolatában az állandóság és a hatalmi tényezők szerepének vizsgálatában a középutat az egyéni viszonyulási rendszerek és változók figyelembevételében látja. Bár többféle megközelítést hoz, saját témája kapcsán kiemelten fontosnak tartja azon elméletek integrálását, melyek a hétköznapi helyek és „heroikus” kulturális tájak (*epic cultural landscapes*) révén megtapasztalhatók, és a kalandkereső identitásokat, szubkulturákat és társadalmi képzeteket formálják. Majd a kaland rövid antropológiai történetéről olvashatunk – onnan kezdve, hogy maga az antropológus is veszélynek van kitéve, kalandor, a veszélyes sportok szemléléséig és üzéséig vezetve a szálát. A tágabban értelmezett sport- és játékanropológia számos irányzathoz, iskolateremtőhöz kötődik (Taylor, Mauss, Huizinga stb.), a turizmus kutatásába is beleolvad, de a szűken vett témának is megvannak a maga kutatói (hegymászás, szörf stb.). A fejezet zárórészében a veszélyes és extrém sportok egyre népszerűbbé válásának okait mutatja meg, és az extrémítással kapcsolatos viszonyulások kerülnek elő – érintve a kockázat antropológiai, társadalomtudományos kérdéseit is.

5.

Az *An Auto-Ethnography of Adventurous Innovation* című második fejezetben Laviolette az előszót író Kirke-vel való megismerkedésének és kapcsolattartásának történetét írja meg, párhuzamosan a sportklub innovatív szerepével és történetének alakulásával. Szimbolikus helyekről és személyekről, valamint a klub történetéről megjelent publikációk kritikus olvasatát tárja elénk Laviolette. Ez utóbbi „rendbetétele” Kirke-vel való találkozásának fókuszán keresztül történik. Itt a klub céljainak és sikereinek okairól, társadalmi elfogadottságáról, közösségként való működéséről kapunk információkat. A vezetővel történő találkozások eredményeképpen Laviolette egyre inkább bevonódott a klub életébe, és ezáltal egy, a témával kapcsolatos (A. J. Hackettnek, az ausztráliai bungee jumping megalapozójának életéről szóló) televíziós műsor kuliszáiba is betekinthezett, melynek forgatásait szintén terepként használta (beszélgetések, megfigyelés, kapcsolatteremtés). Szembekerül itt egymással a veszélyes sportok természetközelsége és a szervezettség, a kereskedelmi csatornák (és általában a média) szerepe a kalandturizmus, az állandóan megújuló sportok népszerűsége kapcsán.

6.

A következő, *Risk, Rescue & Recreation* című fejezet a félelem kvázi definiálásával indít, mely sokféle érzet/érzés, értelmezés és megértés kombinációja, melyek közt a veszély, a felfrissülés és a megmenekülés egyaránt szerepel. Ebben a részben ez utóbbi három mikroszintű egyesüléséről ír Laviolette, melyek a hétköznapi élet során a képzeletben/fantáziában ölthetnek testet. A szerző saját tapasztalatából, legelső sziklaugrásának körülményeiből és élményéből indul ki, mely megváltoztatta az adatközlőikhez és a témához fűződő korábbi viszonyát. Bemutatja a part menti sziklamászás veszélyeit, csoportépítő, rituális és identitásteremtő jellegét (bár nem csak Cornwallban létezik ez a sport, a lakosok mégis helyi specialitásként kezelik). A sziklaugrás

összetettségének számos aspektusát ismerhetjük meg: a népszerűség és népszerűsítés példáit, a tájképpel való kapcsolatát és szimbolikus jelentőségét. Általános szintre emelve a kérdést: „[...] az alternatív sportok a korábban elhanyagoltan kezelt szabadságkeresés, a kockázatvállalás, a test ünneplése és a lokális büszkeség és közösség közti kapcsolatra adott válaszok egyike” (84. p.). Egy ernyő alá gyűjtve azokat a sportokat, melyek egy speciális átmeneti (*liminal*) zónában üzhetők (part-óceán, melynek hangsúlyos eleme a fluiditás, változás, veszély és eksztázis), az eufóriakereső szubkultúrával találjuk szembe magunkat: ennek speciális elemei a kereskedelmivé válás során nyernek különös jelentőséget. Ezt mutatja be Lavolette a COAST² működésének leírásával. A veszélykeresők egy másik, szignifikáns csoportját is megismerhetjük: az életmentőket, akik a „part menti játszótér” speciális közösségét (sajátos jelhasználat, rivalizálás) alkotják. A fejezet példái a társadalom által indikált, a veszélyérzeten alapuló csoportformáló erőkre hívják fel a figyelmet, melyek utóbbi működését nagyban befolyásolja az is, hogy ki milyen mértékben sajátítja el a különféle technológiákat (ami már önmagában is jelzi a hierarchiában elfoglalt helyet).

7.

A kötet következő három fejezetét a szörfözés köti össze, a veszélyes sportok társadalomtudományos, észleleti antropológiai vizsgálat újabb aspektusait bemutatva. A *Through Seascape and Sewer – Shallow Green to Full Brown* című fejezet irodalmi címe jó felütés, a hullámörökkévalóság-megújulás témáját veti fel a Cornwallban gyűjtött anyag (szörfözés, hullámok, környezetszennyezés) példáin keresztül. Az ezzel kapcsolatos változásokat a politikai tájkép és az ifjúsági kultúrák átalakulása (is) jelzi. Lavolette az ökológiai vonatkozások mentén is vizsgálja a kérdést. A partszakasz „története” – egy, az extremitást felvállaló sportklub létrehozásával – a veszélyes sportoknak az egzotikusságtól a populárisá válásig ívelő útját modellezi. A folyamat során egy-egy sport márkanévvel, stílussal és szubkultúrával jelölődik, amiben a test és kultúra kapcsolata kiemelt szerepet kap. A vizek szennyezettsége (és ennek tudata), az ebben való létezés az extrém vízi sportok egyik összetevője (például hajóroncsok közti búvárkodás); ezzel párhuzamosan jelen van a kultúra tagjai körében a szennyezés, környezetkárosítás elleni küzdelem is. Ennek egyik formája egy új irányba nyitja meg az utat, az olyan művészeti alkotások vizsgálata felé, melyek a vízzel való kapcsolatokat értelmezik, illetve újrahasznosítják és újragondolják a modernizáció előtti tárgyakat, anyagokat – vagy éppen másként használják fel az olyan kortárs termékeket, mint például a szörfdeszka. A tárgy a szörfkultúra és a szabadság jelképe, de szimbóluma a környezettudatos gondolkodásmódnak is, hiszen számos csoport azon dolgozik, hogy műanyag helyett ökoanyagból készüljön (további példa még a vízálló ruha mint a szörfös második bőre, a víz elleni védekezés eszköze). A szennyezettsége a halál jelképévé, tisztává tételét követően a kreatív sportolás és lelki megtisztulás helyszínévé válhat – ahogy ez Lavolette interjúiból, projektvizsgálataiból kiderül. A part, a strand így többszörösen szimbolikus helyé alakul. Az itt végzett sport pedig a környezet iránti érzékenység és ökológiai tudatosság jelképévé válik. A sport „zöld” oldalát mutatja be a *Re-Materialising Liminal Objects* című fejezet, melyben még mindig a szörfösökről és liminális tárgyukról, a szörfdeszkaról (történetéről, átalakulásáról, jelentéséről) és annak egy újrahasznosított, kaurifából készült változatáról, a megújulást elősegítő és környezettudatos vállalkozásokról olvashatunk bővebben. A kortárs és utcai művészetek bekapcsolására is lehetőséget ad a deszkát újragondoló alkotók, kiállítások elemző bemutatásával. Az *Eclipsing Reason – Ritualising Hazards* a rituális és szimbolikus kalandokról szól, pontosabban a kalandos sportok rituális és szimbolikus oldaláról. A szerző napfogyatkozás-élményéből indulunk ki, mely esemény a résztvevők számára a kétértelműséget, köztességet, újjászületést jelentheti, egyúttal a hely szellemének (folklorhagyományok, vidékiesség, elzártság, különbözőség hangsúlyozása) újraértelmezését is (még mindig Cornwallban járunk). Az eseményhez kapcsolt, rituális sziklaugrást Lavolette autoetnográf tolmácsolásában élheti át és értelmezheti az olvasó, a Victor Turner-féle átmeneti rítus, a kockázattársadalom és a játékelméletek keretébe illesztve azt. A három fejezet arra világít rá, hogy „melyek azok a rituális okok, amelyek miatt az emberek egyre nagyobb számban vesznek részt olyan veszélyes sportokban és a kalandturizmusban, melyek magukban foglalják a tengerpartot vagy az olyan történelmi jelentőségű tárgyakat, mint például a kikötők vagy elsüllyedt kőfejtők.” (160. p.)

8. A kötet zárófejezete *Landscaping Leisure and the Accelerated Flâneur* címmel az eddigi fejtegetéseket helyezi új, átfogó dimenzióba. A Walter Benjamin által definiált *flâneur*, a nagyvárosi kószáló figurájából kiindulva a mozgás, kinti és benti szemlélődés, szabadság (szabadidő) fogalmi kerülnek elő. Ez kiegészül még a sebességgel, így megalkotva a „felgyorsult *flâneur*” fogalmát, „akit körbevesznek a globalizáció szorongásai, a posztmodern építészet és veszélyes romos épületek, ahogy a magasztos kikapcsolódás iránti modern becsvágy és a korlátoktól való szabadulás vágya is” (162. p.). A kortárs városi felfedezők (*urbex*) mozgalmi, a veszélyes épületekre való felmászás sportja is az urbánus közegben végzett kockázatos sportok mezőnyét gyarapítják. Egy újfajta megközelítés szerint „az euforikus táj(kép), ahol a felgyorsult test játszik, többé nem a vidékek, tágas terek és körpanorámák burkolt területe, hanem sokkal inkább a speciális látnivalók, szegmensek és helyszínek hívogató előtere, mely azzal jellemezhető, hogy technikailag mennyire vonja be a testet egy kockázatos játékba. Tehát valójában a modern játékos érzékkeresőként úgy szembesül a veszélyes tájjal, mintha az a gyakorlati lehetőségek patchworkje lenne, mindegyiket fel kell fedezni, ki kell próbálni és kiértékelni a játék szabályainak megfelelően [...]” (165. p.). A „hagyományos” veszélyes sportok utazással, motoros járművekkel és ebből adódó környezetkárosító hatásokkal való kapcsolatáról is olvashatunk röviden: az autó mint a szabadság szimbóluma, az autóból érzékelt vizuális képek változása, autó mint vizuális szennyeződés a tájban. A rövid zárófejezetben Lavolette a könyvben taglalt problémákról, tágabb értelmezéseiről és továbbgondolásáról ír.
9. Lavolette könyve, „sűrű leírása” nemcsak azok számára jelent olvasmányos ismeretbővítést és szakirodalmi kitekintést/áttekintést, akik a szorosan vett témával foglalkoznak (észleleti antropológia, sportantropológia, kalandturizmus stb.), hanem azoknak is, akik az autoetnográfia egy markáns példáját szeretnék megismerni. Emellett a könyv stílusa, sajátos humora az antropológiai/néprajzi írásmód újfajta szemléletmódját jelenti és ágyazza tudományos olvasatba. Lavolette következő nagyobb lélegzetű munkájában, kutatásában az autóstoppal történő utazást és az autóstoppot elemzi a kulturális tájképek és a hozzá kapcsolódó különféle jelentéstartalmak (térhez, szöveghez, nemzethez való viszony) változásának tükrében. Érdeklődve várjuk...

JEGYZETEK

1 Az előszóból a veszélyes sportok és a klub rövid történetét, ez utóbbi célkitűzéseit ismerhetjük meg. A klubbal és vezetőjével a későbbi fejezetekben is találkozunk.

2 COAST: Cornwall Outdoor Adventure Sport Training.

IRODALOM

LAVIOLETTE, PATRICK

2011 The Lanscaping of Methapore and Cultural Identity. Topographies of Cornish Pastiche. Frankfurt am Main – Berlin: Peter Lang.